

A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR KULTÚRA NAGYKORÚSÁGA

ISTVAN SELI: Građansko nasleđe u socijalističkoj kulturi Mađara u Jugoslaviji i njegovo prevazilaženje.

Izdavački centar Komunist, Beograd, 1979.

Szeli Istvánnak ez a szerbhorvát nyelven megjelent kis könyve a jugoszláviai magyar kulturális élet múltjával és jelenével foglalkozik, mégpedig nem az egyszerű felsorolás és eredménykivetítés mindennapi módszerével, hanem tudományos elemzéssel, a kiragadott idézetek boncolgatásával, a tanulságok levonásával. Előre kell bocsátani azonban azt is, hogy nem egy mindenre kiterjedő, szintetizáló tanulmány, inkább csak afféle emlékeztető — nem is a helyzet alakulását jobban ismerő magyar közönségnek, hanem inkább alapvető ismertetés azok számára, akik kevésbé éltek és élnek benne a jugoszláviai magyar művelődési élet mindennapjaiban, tehát szükségük van a legfontosabb kérdésekre vonatkozó idézetekből leszűrhető további következtetésekre, hogy a maga teljes valóságában együtt élhesse nek ezzel az új fenoménnel, amelyet — immár nem valami fából vaskarika mintájára — jugoszláviai szocialista magyar kultúrának nevezhetünk.

Szeli István tulajdonképpen nem is egészen új műveként lépett elő ezzel a kis füzettel, hanem régebbi írásainak összefoglalásával igyekezett minél áthatóbb képet adni a jugoszláviai magyar művelődési élet kibontakozásáról, amelyben egyként benne foglaltatik az irodalmi élet kilombosodása, a tanügyi kérdések termékeny talajba gyökerezése, a kulturális hagyományok ápolása, no és természetesen az az eddig soha nem tapasztalt helyzet, amely tulajdonképpen lehetővé tette ezt a kiteljesedést, a Jugoszláviában élő egykori kisebbségek, ez esetben konkrétan a magyar kisebbség nemzetiséggé fejlődése, azaz teljes egyenjogúsága a Jugoszláviában élő más nemzetekkel és nemzetiségekkel.

Ahhoz, hogy a sorok tanulmányozója előtt teljesen plasztikussá váljék a kialakuló kép, a szerzőnek — mint már a füzet címéből is látszik — vissza kellett pillantania a polgári időszakra, az egykori polgári elképzelésekre és eszmékre, mégpedig nem is csupán a két háború közötti időszakra — bár kétségtelenül az öleli fel a legnagyobb részt, tekintve hogy ekkor született meg és alakult ki a külön jugoszláviai magyarság kategóriája és fogalma —, hanem még messzebbre is, arra az időre, amikor a múlt század második felének körülményei között kialakult a magyar főváros primátusa a vidék, a provincia fölött. Ennek a primátusnak ugyanis nagy szerepe volt a két világháború közötti időszakban is a különböző útkeresések megformálódásában, mert hiszen a Jugoszláviában élő magyarok kultúrája gyökértelennek és életképtelennek bizonyult az első időben a megszokott és szükségesnek érzett támasz elvesztése miatt. Ennek a negatív örökségnek a következménye volt aztán — mint Szeli István meggyőzően kifejti — az úgynevezett kisebbségi tudat kialakulása is, amely a tágabb közösségtől való elzárkózást és önmagába fordulást jelentette, eltekintve a társadalmi és osztálykülönbségektől is, csupán a magyarságot tartva fenn a tömörülés és összefogás kritériumaként.

Ez az elve tarthatatlan és félrevezető eszme persze magában az akkori korban sem érvényesülhetett teljes mértékben, mert a kommunista párt útmutatási alapján egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy nagyobb szakadékok mutatkoznak az itt élő magyarság egyes társadalmi rétegei között, mint a különböző nemzetiségűek egy társadalmi szinte élő, tehát

életfontosságú problémáikkal összeforró egyedei és csoportjai között. A kialakulóban levő kisebbségi tudatnak azonban nem is csupán a politikai életben mutatkoztak következményei, hanem például a kulturális felépítményben, az irodalomban is. A könyvkiadási lehetőségek hiánya, a folyóiratok elégtelensége mindenképpen nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy felmerüljön a nyelvi alapon nyugvó szellemi közösség megteremtésének gondolata, amelyből eleve kirostáltak a világnézeti különbségeket. Tulajdonképpen még a sokat vitatott couleur locale kérdése is ebből a kisebbségi tudatból fakadt, persze csak mellékgáon.

Minderre részletesen rávilágít e mű szerzője az akkori korból vett idézetek összevetésével és tartalmuk boncolgatásával, s ehhez méri a hatalmas átalakulást, amely a két háború közötti korszak úgynevezett magyar kulturális élete, valamint a mai magyar kulturális és társadalmi fellendülés jelenségei között fennáll, rácafolva arra a régi, sokszor idézett állításra is, hogy ez a vidék, Vajdaság eleve természetlen művelődési és irodalmi szempontból, s hogy itt nincs lehetőség tehetségek felszínre törésére és érvényesülésére.

A szocializmus építése közben ugyanis épült és még ma is épül az itt élő magyarság és vele együtt a többi nemzetiség teljes egyenjogúsága és egyenrangúsága is — nemcsak saját kulturális hagyományainak ápolása terén, de társadalmi téren is. Ezt tanúsítja a magyarság körében is teljes szélességben megindult művelődési akciók, az írástudatlanság elleni harc, az iskolákbeli anyanyelvi oktatás kiterjesztése, a sajtóélet rendezése, a színjátszó egyesületek és művelődési egyesületek támogatása, népegyetemek, munkásegyletek létesítése és egyéb tevékenységek széles körű kibontakozása. És megmutatkozik ennek eredménye az irodalmi életben is — például az utóbbi évtizedekben egyre fejlődő könyvkiadásban, az irodalmi élet fellendülésében. Szeli István mindezt számszerű adatokkal is igazolja könyvecskéjében. Ma már nem kérdés az, hogy létezik-e külön jugoszláviai magyar irodalom. A válasz egészen egyszerű rá, mert nem szétválasztó, hanem szintetizáló. Szintetizáló egyrészt az anyairodalom felé, de szintetizáló a szűkebb környezet, a jugoszláviai szocialista haza irodalma felé is, aminek létjogosultságát és magyarozatát a közös problémák, a közös elgondolások és a közös megoldások adják meg. Mint Szeli István rámutat erre, nem is létezik külön jugoszláv irodalom, hanem csak nemzeti irodalmak és ezeknek a közös akcentus alapján kialakuló szintézise. És ebbe a szintézisbe — a maga anyairodalmának hagyományaiiba való beilleszkedése mellett — beletartozik a jugoszláviai magyar irodalom is. A jugoszláv irodalom meghatározása ugyanis nem oldja fel a nemzetek és nemzetiségek irodalmi individualitását, hanem a szabad társulás alapján szintetizálja őket, miközben megőrzi individuális jellegüket.

Mindez arra mutat, hogy a jugoszláviai magyarság a kulturális élet tekintetében is — történelmében először — nagykorúvá vált. Ennek a nagykorúságnak az eléréséhez persze egyáltalán nem volt elegendő a társadalmi és művelődési életben már eddig is említett alapvető változások sorozata. A nagykorúsághoz szervesen hozzátartozik a kulturális élet tudományos alapokra helyezése is. És ezen a téren — mint Szeli István is beszámol róla nagy vonalakban — különösen említésre méltó két, ma már jelentékenyen előrelendült tudományos intézményünk: az újvidéki egyetem keretében működő magyar nyelvi és irodalmi tanszék, valamint a Hungarológiai Intézet gazdag munkája is. Mint a szerző rámutat erre, ez a két intézmény — már eddigi tevékenységével is — nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a jugoszláviai magyarság az egykori kisebbségi sorból fakadó tévelygésekből ma már eljutott odáig, hogy valóban büszkén beszélhet kibontakozó önállóságáról és az elért nagykorúságból fakadó, magabiztossá, öntudatosá vált minden irányú közös tevékenységéről is.

KOLOZSI TIBOR